

הדרן היומי

יום שני ג' שבט תשס"ז
מסכת תענית דף יד'

עלון יומי ללומדי הדרן היומי
 יו"ל ע"י מדרשיית הדרן היומי פ"ת

דוא"ל: midrashiya@eagleintl.com

עיונים על הדרן

דיני תפילת "עננו".

נחלקו רב שמואל בר ססטראי ורב חייה בר אשי, ורב אשי משמו של רבי ינאי בן של רבי ישמעאל, במחלוקת רב יהודה ורב יצחק, האם מוכיזים "עננו" בגאול ישראל או בשומע תפילה. פסקה גמ', שמוכיזין עננו בתפילה בשומע תפילה ולא בגאול ישראל. הנידון בגמ' היה, האם יחיד יכול להוסיף ברכה בתפילתו. אולם בדקדוק הגמ' שהביאה לעיל ברייתא, מכאן בא למסקנת הגמ', ששליח ציבור יכול להוסיף ברכה. ולכן ליחיד יש בשמונה עשרה 18 ברכות. ואילו לש"ץ בתעניות יש 19 ברכות.

מחמת זאת פסקו התוס' (יג' ד"ה אלא) דתפלת תענית בשומע תפלה ואין יחיד קובע ברכה לעצמו. לכך צריך כשאומר עננו בשומע תפילה לאומרו קודם שאומר הברכה. כשמגיע לעננו קודם שיתחיל לומר, "כי אתה שומע תפילת עמך ישראל ברחמים", יאמר "עננו". ולא יחתום אלא יאמר כי אתה ה' עונה בעת צרה ומושיע ואח"כ כי אתה שומע תפילת עמך ישראל ברחמים בא"י שומע תפלה. אבל שליח צבור אומר גואל ישראל וקובע ברכה וחותם.

כתב המחבר (סי' תקסה' סעיף א') "יחיד אומר עננו בשומע תפלה בין יחיד שקיבל עליו תענית בין יחיד המתפלל עם הצבור בת"צ וכן שליח צבור שמסדר תפלתו בלחש כיחיד דמי ובשומע תפלה. והוסיף הרמ"א מדברי התוס' בסוגיא אצלנו ע"פ מה שפסק הב"י, ואמרו קודם כי אתה שומע וכו' ולא יחתום בעונה בעת צרה אלא כשמגיע לבכל עת צרה וצוקה יסיים כי אתה שומע תפלת וכו'. מכאן המ"ב (סק"א) שהרמ"א בא לבאר את דברי המחבר שהיות ונפסקה הלכה שאין היחיד קובע ברכה לעצמו לכן מוכיז בשומע תפילה ולא בגואל ישראל.

אולם למרות שמסתימת המחבר כאן, נראה שיחיד אומר בכל תפילות התענית "עננו". אולם המשך המחבר (שם סעיף ג') יש אומרים שאין היחיד אומר עננו כי אם במנחה שמא יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפלתו אבל שליח צבור אומר גם בתפלת שחרית כשהוא מתפלל בקול רם שא"א שלא יתענו קצת מהקהל. ובארבע צומות (צום גדליה עשרה בטבת תענית אסתר ותשעה באב) גם היחיד אומר בכל תפלותיו דאפילו יאחזנו בולמוס ויאכל שייך שפיר למימר עננו ביום צום התענית הזה כיון שתקינו חכמים להתענות בו. אולם הרמ"א חולק, וכתב, ונהגו בכל הצומות שלא לאומרו כ"א במנחה מלבד ש"צ שאומר שחרית כשמתפלל בקול רם.

ואף יחיד בתענית, אומר הט"ז, יכול לומר "עננו" אם מדלג על המילים "ביום צום תעניתנו" שבכה"ג לא ימצא שקרן אם לא יסיים תעניתו.

יחיד שמתפלל עם הש"ץ בשוה, והש"ץ מוכיז כאמור "עננו" פסקו האחרונים (דובא בכה"ל סי' תקסה') לא יאמר עננו בגואל ישראל.

אם אינו מתענה ביחד עם הציבור, דעת המגן אברהם, שיאמר עננו בשומע תפילה אולם לא יאמר "ביום צום תעניתנו" אלא יאמר "ביום תענית ציבור זה". אולם הכריע הביאור הלכה, בשם המאמר מרדכי, שיחיד שאינו מתענה אינו אומר כלל. בשם הגרש"ז (הביא באשי ישראל פרק מג' סעיף ט') שכן אומר כדעת המגן אברהם. אולם בהערה (לג') הביא מהגרשי"ק שליט"א שנהגו כדברי הביאור הלכה, ודלא כדברי המג"א. ואם אינו מתענה, אינו אומר כלל.

אם מתענה עד חצי היום, ומתפלל מנחה בעודו מתענה, כתבו בשם הגרש"ז (הליכות שלמה תפילה פרק טו' סעיף ג' ובאשי ישראל שם) שיאמר עננו. וכך משמע בדברי המ"ב (סי' תקס"ב סעיף א') שדעת המחבר, שאם אינו מתענה עד צאת הכוכבים, אינו אומר עננו. אולם דעת הרמ"א, שאומר עננו אף אם אינו משלים עד צאת הכוכבים. שהרי יחיד אומר בשומע תפילה אינו מוגדר שמוסיף ברכה. אולם ש"ץ, אינו אומר בחזרת הש"ץ אם לא משלמים את התענית.

אמנם דעת הט"ז, אם אינו מתענה אלא עד אחר מנחה ידלג על המילים "צום תעניתנו". והט"ז לשיטתו, שאף בשחרית יכול לומר אם מדלג על המילים הנ"ל. אולם דעת הבגדי ישע, שהיות ואמרו חז"ל שאם לא אכל בו' שעות ראשונות של

היום הרי זה כזורק אבן לחמת. היינו, שאכילתו אינה אכילה של ברכה. ואף זה מוגדר כתענית יוכל לומר בלא להשמיט את המילים "צום תעניתנו".
עיקר הנפק"מ, שפסק הטור (סי' תקפ"א) נוהגין באשכנז להתענות כולם בער"ה וסמוך לזה ממדרש ר' תנחומא ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' ראשון הוא והלא ט"ו הוא אלא ראשון לחשבון עונות. משל למדינה שחייבת מס למלך ולא נתנו ולא בא אליה בחיל לגבותו כשנתקרב אליה בעשרה פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו ואמרו לו אין לנו מה ליתן לך הניח להם שליש כיון שנתקרב יותר יצאו בינוני העיר לקראתו הניח להם שליש השני כשנתקרב יותר יצאו כל בני העיר לקראתו והניח להם הכל. כך המלך זה הקב"ה בני המדינה אלו ישראל שמסגלים עונות כל השנה ער"ה הגדולים מתעניין ומותר להם שליש עונותיהם ב' ימים בינונים מתעניין ומותר להם ב' שלישים ב"ה הכל מתעניין ומותר להם הכל. וכך פסק המחבר (שם סעיף ב') נוהגים להתענות ערב ר"ה. ופסק המ"ב שהיחיד אומר ועננו במנחה. אולם הש"ץ אינו אומר. ותענית זאת לרוב שיטות עד חצות היום ואינו משלים עד צאת הכוכבים.

סיכום הדרן

נושא היום: עננו. עוברות ומיניקות. הוספת תענית לאחר שלא נענו.

במחלוקת רב יהודה ורב יצחק, האם מתפלל של תענית (-עננו) בשומע תפילה או בגאול ישראל, **פסקה הגמ'**, והלכתא בשומע תפילה.

עוברות ומיניקות, נקט רב אשי שמתענות רק בג' הימים האמצעיים. שביחס לראשון מוגדר אחרון. וביחס לאחרון מוגדר ראשון.

שבע תעניות האחרונות, יתרות על הראשונות, שהיו מתריעין בהם ונועלים את החנויות. **"התרתה"** לרב יהודה, ע"י "שופרות". לרב, ע"י "עננו" ו"שופרות". **ודבר זה תלוי** במחלוקת תנאים מה מוגדר כ"התרתה".

נחלקו רבי ורי"ג, מדוע לא גוזרים עוד תעניות לאחר שהתענו יג' תעניות ולא נענו. **דעת רבי**, משום שאין מטריחין את הציבור יותר מדאי. **דעת ר"ג**, כיון שכבר עבר זמן רביעה. **נפק"מ**, לגבי תעניות של שאר צרות. **לדברי רבי**, תמיד יש את הכלל שלא גוזרים עוד תעניות על הציבור. **לפי ר"ג**, אפשר לגזור עוד, רק בגשמים אין ענין לגזור כיון שעבר הזמן. וזבה נחלקו רבי אמי ורבי אבא.

רבי פסק, לבני נינוה שהיו צריכים גשם בתמוז שדינם, כיחידים. על אף שהם מדינה, כיון שרוב העולם אינו צריך גשם עתה, ויבקשו בשומע תפילה. **דעת רבי יהודה**, שיוזכרו בברכת השנים. ופסקה הגמ' בשומע תפילה.

מגזירות התענית כאמור שאין פותחין את החנויות. אולם התירו לפתוח בחמישי כרגיל מחמת כבוד השבת. **ובשני התירו** לפתוח לצורך מוצאי התענית ע"י שינוי. **"מטיין"** היינו שיפתח בצורה כזו שהעוברים ושבים, לא יראו בתוך החנות ויצטערו. ואם יש לו ב' פתחים ופתח אחד בכך סגי. או יש לו איצטבא שמסתירה, סגי. **וכמו"כ** פותחין רק לקראת ערב.

עברו יג' תעניות אל, ממעטין **בבנין של שמחה**, כלומר לבנות בית חתנות לבנו. **ונטיעה של שמחה**, היינו א. נטיעת עץ להולדת בן המלך שימנוהו למלך עושים כסא מלכותו מאילן זה. ב. אילן גדול המשמש ליופי. (ב' ביאורים ברשי). **וממעטין בשאלת שלום**. ת"ח אין שואלין שלום כלל. **ע"ה**, שלא יודעים ושואלים, עונים להם בשפה רפה. **ות"ח**, יושבים כאבלים וכמנונים כבני אדם הנופזין למקום עד שירחמו מן השמים.

אמר רבי אלעזר: א. אדם חשוב אינו רשאי ליפול על פניו, אא"כ יודע שנענה כיהושע בן נון. ב. אינו לובש שק, אא"כ יודע שנענה כיהורם בן אחאב. ג. משה ואהרן, נענו בנפילה. יהושע וכלב, נענו בקריעה. **ורב זירא** או רב שמואל בר נחמני נקטו, שיהושע וכלב נענו בנפילה ביחד עם קריעה. ד. מלכים בקימה ושרים בהשתחויה. **ולרב זירא** או רב שמואל בר נחמני, שרים בקימה והשתחויה. **אמר רב נחמן בר יצחק**, צדיקים לאורה וישרים לשמחה.